

День юриста в Україні: історія свята, цікаві факти і не тільки

Історія свята

Юрист (нім. Jurist – правознавець, законодавець, від. лат. Jus (juris) – право) – особа, яка має юридичну освіту, правознавець. Цим узагальнювальним поняттям охоплюються судді, прокурори, слідчі, адвокати, юрисконсульти, юристи, що працюють на підприємствах, в установах, організаціях і юридичних фірмах, вчені-правознавці, викладачі права тощо.

Юридична професія в Європі бере свій початок з часів Давнього Риму (III ст. до н.е.). Її розквіт припав на правління *Юстиніана I* (527-565). Першими юристами, фахівцями, що забезпечують функціонування правової системи, вважаються римські жерці-понтифіки, знавці релігійних традицій, які тлумачили їх у разі виникнення конфліктних ситуацій. Поступово право постає як світське явище, відокремлене від релігійних традицій і спрямоване на розв'язання конфліктів, пов'язаних не лише з релігійним життям. Юристи надавали допомогу при укладанні угод, позовів, давали поради за наявності будь-яких правових сумнівів та як вести справу в суді.

Імператор Адріан у образі великого понтифіка

Історія права свідчить про те, що саме римське приватне право було предметом неодноразових рецесій, наприклад, в Україні це відбулося при кодифікації цивільного законодавства на початку ХХІ століття. Утім у процесі свого зародження та становлення римське приватне право теж реципувало норми й положення інших систем права, зокрема положення *грецького права*.

Пізніше місце і роль юристів у різних країнах були зумовлені ступенем розвитку їх правових систем. У німецьку мову термін «jurist» увійшов у 1300 році (перша згадка) від латинської *jur-* і тлумачився як «спеціаліст з права». На початку ХVІІІ століття (у Петровську епоху) термін «юрист» увійшов у російськомовний обіг, перша згадка – в «Архіві князя Куракіна» у 1704 році) і за словником В. Даля означав «правознавець, законодавець, законник». В інших словниках юрист – це людина, що присвятила себе вивченню права, практичний діяч у сфері права, людина з юридичною освітою, правознавець.

Але на різних етапах історичного розвитку українського суспільства посади і суддів, і адвокатів, і прокурорів тощо обіймали люди, які могли не мати юридичної освіти і навіть практики (досвіду). Це було характерним не тільки до становлення системи юридичної освіти на українських теренах (до ХІХ ст.), але й за часів радянської влади, майже до 80-х років ХХ століття.

Тривалий час функції у сфері правозастосування (які виконують сучасні юристи) на українських теренах виконували носії державної влади (князь, гетьман) або доручалися їх підлеглим з панівної верстви, знаті. Тому виконавець цих функцій мав працювати на державу, на свою соціальну верству і на себе.

Найбільш повно юридична діяльність у Західній Європі до ХVІ століття відбивалася в діяльності суддів та адвокатів, на українських землях до ХVІІ-ХVІІІ століття в судовій діяльності, хоча вона і виконувалася як державно-громадське доручення. У ХVІІ-ХVІІІ століттях поступово виникає й формується професія юриста (діяльність, яка годувала виконавця цих функцій) й професійна група юристів. Як писав М. Вебер, *«розвиток військової техніки зумовив появу професійного офіцера, вдосконалення судочинства – вишколеного юриста»*.

На його думку, у розвинених європейських країнах професійне чиновництво з ХVІ століття здобуло перемогу в системі державного управління. Серед п'яти верств професійного чиновництва він називає юристів: «П'ята верства – це юристи, що здобули університетську освіту, -

Макс Вебер, німецький соціолог, філософ, історик, 1864-1920

була характерна для Заходу, пеш за все, для Європейського континенту, й мала вирішальне значення для всієї його політичної структури». Тенденції, що були характерні для розвитку Західної Європи, поступово стають властивими й українським землям.

Як вважають деякі дослідники, функція судової гілки влади – обслуговувати владу й піклуватись про своє власне благополуччя. Указ імператриці Російської імперії Катерини I від 25 травня 1726 року наказував у судах не платити платню, а *«довольствоваться им (працівникам судів) от дел по прежнему обыкновению с челобитчиков, кто что даст, но по своей воле»*, по суті провокував хабарництво.

Ця традиція існувала ще з Петровських часів. Але якась частка юристів працювала в інтересах суспільства і людини. За радянських часів інтереси держави порівняно з правами людини вважалися вищими і тому юристи працювали на державу, захищали її інтереси. Інтереси громадянина були другорядними.

Демократизація соціальних процесів нівелювала доступ до юридичних професій виключно представників заможних груп. До початку XX століття виконавцями юридичних функцій і юристами-професіоналами були виключно чоловіки. У XX столітті поступово до юридичної професії залучаються жінки, особливо їхня кількість зростає у повоєнний час. А вже на початку XXI століття у роки незалежності України у цій професійній групі починають домінувати жінки.

Професія юриста, його діяльність виникає й розвивається як обслуговуюча, як вид соціальних послуг у сфері правового захисту. Юристи – це люди, котрим доручено виконувати функції в державі в широкому сенсі слова, розв'язувати конфлікти на засадах права і законності. Суспільство має інвестувати достатні кошти в діяльність юристів, піклуватись про їхню підготовку, їхній престиж, а також контролювати юридичну діяльність, запобігати виникненню деформацій у моральній і професійній свідомості представників цієї професійної групи. Юридичну діяльність розуміють як виконання всіма залученими до цього процесу особами встановлених норм і процедур.

Флейшиць Катерина Абрамівна (1888-1968), перша жінка-адвокатка, професор, доктор юридичних наук, народилася в м. Кременчук

Професійне свято юристів в Україні відзначається з 1997 року. Засновано воно було Указом Президента України Леонідом Кучмою. День свята був обраний не

випадково – вважається, що саме 8 жовтня 1016 року *Київський князь Ярослав Мудрий* видав перший збір законів **Руська правда**.

Руська Правда

Золотий ковчег для зберігання Руської Правди

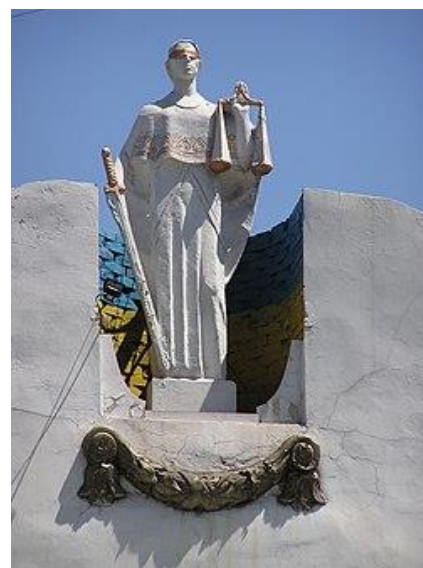
Символи свята

Меч символізує відплату і духовну силу, пов'язка – неупередженість.

Феміда (в інших культурах – Юстиція) – загальновизнаний символ правосуддя. Найчастіше її зображують із зав'язаними очима, в руках вона тримає меч і ваги.

Ваги – древній символ міри та справедливості. На терезах правосуддя зважуються добро і зло.

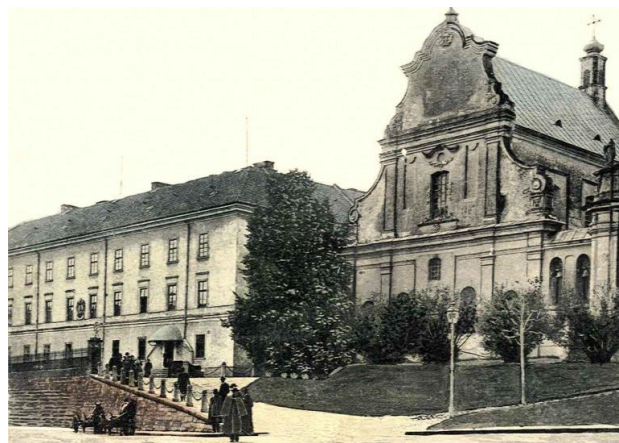
Статуя Феміди в Донецьку

Перші навчальні юридичні заклади України

Розвиток юридичної освіти почався на юридичних факультетах у складі університетів.

Перший факультет у складі **Львівського університету** веде свій початок з 20 січня 1661 року, коли король речі Посполитої Ян II Казимир підписав привілей про надання «Львівському колегіуму Товариства Ісуса гідності Академії і титулу Університету» із правом викладання всіх тогочасних університетських дисциплін та присудження вчених ступенів.

Далі з'являлися факультети в основному у ХІХ столітті: [юридичний факультет в Харкові](#) (1804), коли за наказом імператора Олександра І було створено Харківський імператорський університет, до складу якого входило відділення моральних і політичних наук, яке згодом у 1835 році перейменувалося у юридичний факультет (нині це **Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого**), Києві (1835), Одесі (1865), Чернівцях (1875).

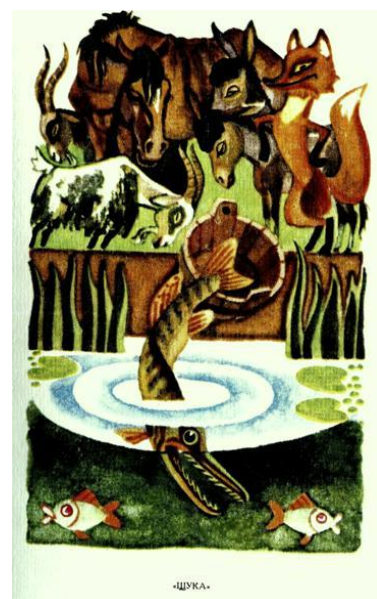
У цьому будинку з 1851 по 1920 рр. Був Львівський університет, нині тут біологічний факультет ЛНУ імені Івана Франка

Образ юриста в усній народній творчості та художній літературі

В українській літературі образ юриста не завжди відповідав справжньому ідеалу юриста. До того ж цей образ в художніх творах постійно змінювався, набував то негативного, то позитивного забарвлення.

Народна творчість про судочинство:

«Без суда суд буває»
«В суді правди не шукають»
«Бідному з багатим судитися, то краще в морі втопитися»
«Від злодія біда, від суду нужда»
«Де гроші судять, там право в кут»
«Де в суді не мажуть, там дуже скрипить»
«За курку судилася, гусака несе»
«З кого суддя взяв, той і правий став»
«Не бійся суду, бійся судді»
«Не йди в суд з одним носом, а йди з приносом»
«Правдивий суддя, як ото що цегляна стіна»
«На суді, як у воді, не втопишся, то замочишся»

Малюнок до байки Л. Глібова «Щука»

Українське письменство XI – початку XX століття

*Багатий заговорить – всі замовкнуть і
вознесуть слово його під хмари.
А убогий заговорить, то ті ж на нього
цитькнуть.
У кого ризи світлі, тих і мова чесна»*
(3, с. 29)

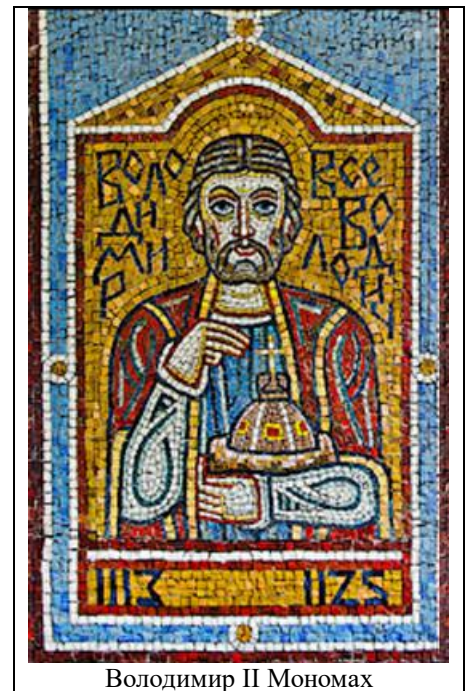
Пам'яткою давньої української літератури є «Слово», або «Моління» Данила Заточенка (жив у XII чи XIII ст., достеменно не відомо). Твір написаний у формі звертання до вельможного князя, в ньому порушується проблема міжкнязівських взаємин, сильної князівської влади.

Автор утверджує авторитет князівської влади, наголошує на праві княжої зверхності над оточенням. Добре показано перевагу матеріального над духовним.

Видатною пам'яткою давнього письменства стала збірка творів **Володимира Мономаха** (1053-1125) - знаного і видатного політика свого часу, який сповідував ідеали мирного співжиття та спільної боротьби проти ворога. Ці ідеали, хоча і частково, йому вдалося реалізувати.

«**Поучення**» - цей твір становить кодекс мудрого державця, захисника високих моральних чеснот. Великий князь повчає: *«Не наслідуй лиходіїв, не завидуй тим, що творять беззаконня, бо лиходії винищені будуть»*. Він говорить, що життя нікчемне, тому важливо навчитися діяти благочестиво, *«гнів подавляти, помисел чистий мати, спонукаючи себе на добрі діла»*.

Про обов'язок стосовно ближніх радить: *«Визволить зобидженого, захистить сироту, вступіть за вдовицю»*. Вимагає м'якості суду (Володимир був проти смертної кари), вірності обіцянкам. За його переконанням, у житті необхідно шанувати старших, піклуватися про хворих, не бути погордливим тощо.

Володимир II Мономах

В українській літературі XI-XVIII століть замальовується образ юриста, проте зображення мало негативний відтінок, бо проста людина в захисниках правопорядку бачила лише кривдника, шахрая, здирника. Наприклад, «**Сатирична коляда**» **Інокія Якова** (роки життя невідомі) спрямована проти соціального гноблення селян та дрібних міщан козацькою старшиною, поміщиками, духовництвом, проти гетьманського універсалу 1761 року про заборону робити горілку. Ця заборона найменше стосувалася боротьби з пияцтвом, а була вигідною тільки верхівці, яка тим самим здобула монополію на горілчані вироби. Єдиним порятунком було звернутися по допомогу в суд, однак люди цього не робили, бо знали, що *«хотя б кто і схотіл поіскать розправи, так тот чорт і в судейської сидить же на лаві!»*.

Не оминув проблеми судочинства, зображення образу юриста відомий поет, філософ **Григорій Савич Сковорода** (1722-1794), особливо у відомому сатиричному творі «**Всякому городу нрав і права**».

В українській літературі XIX століття знаходимо твори, у яких висвітлюється образ юриста. Відтепер головна увага приділяється зображенню індивідуальної психології людини, аналізу соціальних явищ.

ПЕРЛІНИ
УКРАЇНСЬКОЇ
КЛАСИКИ
Іван Франко
**ПЕРЕХРЕСНІ
СТЕЖКИ**

У соціально-психологічних творах «**Лель і Полель**», «**Перехресні стежки**» **Іван Франко** змальовує прогресивного, свідомого свого покликання юриста, котрий не тільки вірно служить інтересам тих, кого захищає, а й дотримується моральних принципів законів честі, порядності. Адвокати *Є. Рафалович* та *В. Калинович* – персонажі творів – талановиті, здібні, високо професіональні спеціалісти, які вважали, що вони виховані, вигодувані хлібом і потом свого народу, мають своєю працею, своєю інтелігентністю віддячити йому.

У творчому доробку **Лесі Українки** одна з драматичних поем має назву «**Адвокат Мартіан**». І це не випадково. Хоча це твір з життя християн Римської імперії III століття до нашої доби, проте в ньому порушені питання ресурсів мужності, стійкості, непохитності ідейного, свідомого борця. Ці якості *Лесі Українки* бачила саме в особі юриста – людини сильної, виняткової. Вона славить могутню силу *Мартіана*, його незламність, високі, ніякими моральними випробуваннями і тортурами непохитні почуття гідності і честі, вірності слову, людському і громадському обов'язку.

На початку XX століття проблема судочинства, зображення образу юриста у творах українських письменників не втрачає своєї гостроти й актуальності. У літературі все частіше з'являються твори, у яких безпосередньо розкриваються образ юриста, показуються умови його життя, поведінка. Серед тих, хто звернувся до розкриття образу юриста, можна назвати **М. Коцюбинського** і **В. Винниченка**.

Коцюбинський звертає увагу на психологічну характеристику юриста. Герой його оповідання «**Сміх**» адвокат **В. Чубинський** – це демократично налаштований інтелігент, наділений ораторськими здібностями. М. Коцюбинський розкриває морально-етичні настанови юриста, мотиви його поведінки, важливість і необхідність для його професійної діяльності всебічного знання життя людей, вміння передбачати і прогнозувати, не обмежуватися суто власницькими інтересами. В. Винниченко зосередив свою увагу на психологічному вияві егоцентричного індивідуалізму. У його творчості наявний інтерес до проблем спадкоємності, домінує тема честі, стихійного, імпульсивного вияву темних, захованих у підсвідомості інстинктів. Він наполегливо шукає ідейно-естетичні еквіваленти для виявлення морально-етичного кодексу, принципу «чесність з собою».

Зображення юриста в українській літературі XX століття визначає певний відтінок негативності. Особливо це притаманне радянській літературі. Адже при тоталітарному режимі все було підпорядковано захисту тодішніх порядків. Так сталося, що увагу радянських письменників більше привернуло НКВД, його слідчі, процеси, які влаштовувалися над інтелігенцією, простими громадянами. Про це свідчать драма Ю. Яновського «Дочка прокурора», роман І. Багряного «Сад Гетсиманський», оповідання А. Дімарова «Попіл Клааса» та багато інших.

Цікаві факти про юристів:

- Багато знайомих нам термінів в області юриспруденції з'явилися ще в античні часи. Наприклад «procurator» (прокурор) від латинської означало «піклуватися, забезпечувати, управляти».

- Англійські історики часто згадують, як на початку XV століття майбутній король Англії Генріх V образив суддю Гасконі і був за його наказом відправлений до в'язниці.

- Людовик XII порівнював роботу юриста з роботою шевця, адже у них схожі цілі: обидва прагнуть досягти потрібної для себе форми.

- Юристами за освітою були Ленін, Фідель Кастро і Махатма Ганді. 28 американських президентів також за освітою були юристами, серед них – Рузвельт і Лінкольн.

- Розділена професія: **баристери і солісітори**. Юридична професія в Англії (та Уельсі) розділена на різні гілки, зокрема, двома основними з них є ці дві. Історично розмежування проводилося між тими юристами, які напряду ведуть справи зі звичайними клієнтами (які не мають юридичної освіти), і тими, хто спеціалізується на адвокатській діяльності, надаючи також кваліфіковану юридичну допомогу представникам інших гілок професії.

Баристери вважалися більш елітною гілкою юридичної професії, і для них наявність диплома була більш бажаною, але не обов'язково у сфері права. Один з найбільш відомих суддів XX ст., лорд Деннінг, мав диплом математика з відзнакою.

Закон не є наукою в Англії, і прагматизм має пріоритет над правовою теорією.

Основні принципи професійної діяльності юристів України:

1. У своїй професійній діяльності юристи України керуються такими основними принципами:

- служіння народу України;
- верховенства права;
- незалежності і підкорення лише закону;
- демократизму і гуманізму;
- пріоритету прав і основоположних свобод людини і громадянина;
- професіоналізму, компетентності і відданості справі;
- чесності і порядності;
- додержання присяги (там, де її прийняття передбачено).

Юристи при виконанні своїх професійних обов'язків дотримуються загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, міжнародних договорів України, які є складовою частиною її законодавства.

2. В особистому житті юристи своєю поведінкою стверджують загальнолюдські моральні цінності, принципи християнської моралі, узвичаєні етичні настанови інших релігійних конфесій.

Юридична професія: погляд у 2030-й

Згідно з аналітичним звітом Future Words 2050: Images of the Legal Profession 2020-2030, який зосереджується на ключових тенденціях, що ймовірно, домінуватимуть і впливатимуть на право та юридичну професію, серед навичок юристів виділяють **цифрову грамотність і правову технологічну експертизу**.

Володіння автоматизованими системами аналізу та прогнозування правових рішень стане базовою вимогою. Крім цього, юристи повинні будуть розуміти принципи роботи алгоритмів, цифрових контрактів (smart contracts) і кібербезпеки, адже значна частина юридичних спорів зміститься у сферу **цифрових правочинів**.

Поряд із технологічними навичками дослідники наголошують на критичному значенні soft skills, зокрема емоційному інтелекті, комунікаційній гнучкості та стратегічному мисленні. У світі, де алгоритми здатні аналізувати мільйони правових документів за секунди, юрист має бути не просто посередником між клієнтом і законом, а фасилітатором складних переговорів, медіатором у конфліктах і стратегом у питаннях правового регулювання. Верховенство права в майбутньому стане реальним викликом, адже від правника залежатиме баланс між технологічним прогресом і справедливістю.

Юрист майбутнього зобов'язаний володіти англійською мовою для повноцінного існування та зв'язку із зовнішнім світом, а також ораторським мистецтвом та його розвивати, мати навички письма.

Юридична професія 2030 року постане як динамічна, міждисциплінарна екосистема, в якій юрист поєднуватиме правову, технологічну та етичну експертизи. Штучний інтелект може написати ідеальний контракт, але не зможе відчувати тягар несправедливості. Він обчислить ймовірність виграшу в суді, однак ніколи не визначить, чи відбулося правосуддя або просто відбувся судовий процес.

Війна в Україні нагадала світу, що право – це не про конструкцію слів на папері. Право – це живий механізм, який або працює, або стає безпорадним перед хаосом і бездушністю. Тому **юрист майбутнього** – це той, хто вміє читати між рядками, слухати і чути, ставити правильні запитання і не зраджує сутність права, зокрема перед обличчям технологічного прогресу.

Використана література:

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. - Х.: Право, 2016 – Т. 3: - Загальна теорія права/ редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін. – 2017. – 952 с.

Еволюція етосу юриста в Україні (історичний та соціально-психологічний нарис)/ за ред. В.О. Лозового та В.О. Рум'янцева. – Х.: Право, 2011. – 264 с.

Огнев'юк Т. Юридична професія: погляд у 2030-й. (Електронний ресурс). – Режим доступу: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/yuridichna-profesiya-poglyad-u-2030y.html>

Основи римського приватного права: підручник/ за заг. ред. В.І. Борисової та Л.М. Баранової. – Х.: Право, 2008. – 224 с.

Хендерсон Дж. Сучасна юридична професія в Англії, Уельсі та Шотландії. *Право України*. 2016. № 12. С. 79-95.

Юридична енциклопедія: у 6 т. - Київ: Українська енциклопедія, 1998. – Т. 6: Т-Я. - 2004/ редкол. Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – 765 с.